

Vaspitni nalozi i načelo ne bis in idem

Rezime

U skladu sa članom 4 Protokola broj 7 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda zajemčeno je pravo da neko ne bude suđen ili kažnjen dvaput u istoj krivičnoj stvari (načelo ne bis in idem). Evropski sud za ljudska prava se u brojnim predmetima bavio problematikom načela ne bis in idem tako da su se u praksi ovog suda izgradila odgovarajuća shvatanja i tumačenja koje imaju svoj uticaj na nacionalna zakonodavstva zemalja ugovornica. Propisano načelo, kao i odluke Evropskog suda za ljudska prava vezana za pitanja primene načela ne bis in idem, od značaja su i za sagledavanje odnos da neko ne bude suđen ili kažnjen dvaput u istoj krivičnoj stvari i u sistemima maloletničkog pravosuđa. Uvođenjem diverzionih modela i mera u nacionalna zakonodavstva, pre svega, propisivanjem određenih formi uslovljenog oportuniteta, dodatno je otvorilo brojna teorijska i praktična pitanja garancije osnovnih prava maloletnika u sistemima maloletničkog pravosuđa. Imajući navedeno u vidu, u radu se posebno razmatraju pitanja vezana za odnos načela ne bis in idem i vaspitnih naloga, kao mera sui generis, koje su u naš pravni sistem uvedeni Zakonom o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica 2005. godine, a primenjuju se od 1. januara 2006. godine.

Ključne reči: načelo ne bis in idem, diverzioni modeli, maloletničko krivično pravo, vaspitni nalozi

---

1 Viši naučni saradnik i direktorka Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu

2 Direktor Pravosudne akademije

Uvod

Propisivanje i primena diverzionih modela postupanja u odnosu na maloletne učinioce krivičnih dela, jedan je od osnovnih postulata međunarodnih standarda u ovoj oblasti. U tom smislu, pred nacionalna zakonodavstva i praksu postavljaju se sledeći zahtevi:

- Da diverzioni mehanizmi budu predviđeni u nacionalnom zakonodavstvu i precizno uređeni zakonom;
- Da obuhvate što šiti krug krivičnih dela, uključujući i teška krivična dela;
- Da odluku o „skretanju“ sa standardnog koloseka može donetim u skladu sa unutrašnjim pravom, tužilac ili policija;
- Da diverzioni modeli uključe elemente medijacije, odnosno poravnanja sa oštećenim;
- Da okončanje diverzione procedure rezultira pravnosnažnošću odluke po krivičnoj prijavi i dozvoljava primenu načela *ne bis in idem*;
- Da se maloletnici saglase sa primenom obaveza koje proizilaze iz primene diverzionih modela i da prilikom donošenja te odluke budu upoznati sa svim aspektima odluke da ih prihvate ili ne;
- Da prilikom upoznavanja sa činjenicama vezanim za pravne i faktičke posledice (ne)primenjanja diverzionih modela, imaju stručnu pravnu pomoć.

*Konvencijom o pravima deteta*³ propisano je u članu 40, par. 3(b) i 4 da će: "Države-potpisnice nastojati da pomognu uspostavi zakona, procedura, vlasti i institucija koje se posebno bave decom koja su osumnjičena, optužena ili je ocenjeno da su prekršila krivični zakon, i to naročito: gde god je to odgovarajuće ili poželjno, merama i postupcima prema takvoj deci bez upuštanja u sudski postupak, ako se potpuno poštuju ljudska prava i zakonske garancije."

Uvođenjem diverzionih modela i mera u nacionalna zakonodavstva, pre svega, propisivanjem određenih formi uslovljenog oportuniteta, dodatno je otvorilo brojna teorijska i praktična pitanja garancije osnovnih prava maloletnika u sistemima maloletničkog pravosuđa. Navedeno je od značaja i za sistem maloletničkog pravosuđa u Republici Srbiji koji decenijama u sistemu maloletničkog prava kao jedno od osnovnih načela, pored načela legaliteta, prepoznaje i primenjuje načelo oportuniteta, a od 2006. godine ustanovljava i mogućnost primene uslovljenog oportuniteta. Imajući navedeno u vidu, osnovni cilj ovog rada je razmatranje pitanja vezana za odnos načela *ne bis in idem* i primene vaspitnih naloga, kao vrste uslovljenog oportuniteta i mera *sui generis*, koje su u naš pravni sistem uvedeni *Zakonom o maloletnim učionicima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica*⁴ 2005. godine, a primenjuju se od 1. januara 2006. godine.

---

³ *Konvencija o pravima deteta* (Rezolucija Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 44/25), 1990.

⁴ Zakon o maloletnim učionicima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica "Službeni glasnik Republike Srbije", br. 85/2005.

---

1. Osnovni principi u primeni diverzionih mera prema maloletnicima

U teoriskom smislu smatra se da diverziono postupanje počiva na određenim principima koji moraju da budu zadovoljeni bez obzira da li se radi o "diverziji koja može biti bezuslovna ili uslovna" i što ukoliko je uslovna predstavlja neku vrstu "parasankcije" do koje dolazi samo onda kada se krivično negonjenje maloletnika uslovljava primenom određene mere, čime on praktično "zaslužuje" da ne bude krivično gonjen (Škulić, Beograd: 2011, str. 155). Nevedene mere u nacionalnim zakonodavstvima i pored sve moguće uprošćenosti forme u njihovoj primeni, ipak izriče nadležni državni organ u određenom postupku i to, po pravilu, državni (javni) tužilac, dok u određenim zemljama pojedine od ovih mera može odrediti čak i policijac, odnosno sudija za maloletnike. U pojedinim državama primena "diverzionih mera" često se posmatra i kao "alternativno postupanje" koje je karakterisano širokim procesnim mogućnostima, od kojih se mnoge zasnivaju na određenim oblicima diskrecionog prava, kao i na čitavom nizu alternativa u odnosu na mogućnost primene različitih mera, pri čemu je njihova primena u najvećoj meri prilagođena maloletnom učiniocu kaznenog dela i usmerena ka suzbijanju njegovog delinkventnog ponašanja (Stevanović, I., Beograd: 1995, str. 27-28; Stevanović, I., Beograd: 2016. str. 594-595). "Diverziono postupanje" podrazumeva postupanje po "principu oportuniteta" i okončanju postupka na drugačiji način od klasičnog sudskog postupka i ono je zasnovano na poštovanju određenih osnovnih principa kao što su:

- Izbegavanje stigmatizacije maloletnog učinioca krivičnog dela;
- Popravljanje nanesene štete i ponovno uspostavljanje ravnoteže u zajednici i društvu;
- Obeštećenje žrtve;
- Pristanak učinioca krivičnog dela, prestupa, da preuzme odgovornost za svoja dela - *dobrovoljnost*;
- Pomoć u promeni ponašanja osobe(a) u pitanju.

Imajuću u vidu činjenicu da u osnovi diverzionog postupanja (uslovljenog oportuniteta, oportuniteta sa intervencijom) stoji primena nekog oblika "parasankcije" od strane nadležnog državnog organa i da bi krajnji rezultat izvršenja diverzione mere trebalo da bude definitivno zatvaranje slučaja (odustajanje od krivičnog gonjenja), kao važno pitanje postavlja se šta u onim situacijama kada dođe do odustanka maloletnika od ove vrste postupanja (odnosno odustanka oštećenog kod mera koje podrazumevaju njihov pristanak) i neispunjenja diverzione mere koja je maloletniku od strane nadležnog organa određena (u celosti ili delimično). Navedene situacije, po pravilu, podrazumevaju pokretanje sudskog postupka i njegovo okončanje krivičnom sankcijom ukoliko se dokažu krivično delo i postojanje uslova krivične odgovornosti maloletnika (Škulić, Beograd: 2011, str. 157). U osnovi postavlja se pitanje odnosa neuspelog diverzionog postupka, dobijenih poverljivih diverzionih podataka, kao i pokrenutog sudskog postupka nakon neuspele primene diverzione mere po svim osnovima i odnosa uspešne primene uslovljenog oportuniteta prema maloletniku koji se ogleda u izvršenju "parasankcije", delimično ili u celosti i *načela ne bis in idem*.

U skladu sa članom 4. Protokola broj 7 *Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda*⁵ jemči se pravo da neko ne bude suđen ili kažnjen dvaput u istoj krivičnoj stvari i u odnosu na maloletne učinioce krivičnih dela. Mišljenja smo da isto važi i za nadležne državne organe kada postupaju po načelu oportuniteta koje podrazumeva određeno odlaganje krivičnog gonjenja ispunjenjem neke obaveze, odnosno mere, a potom odbacivanju krivične prijave ili obustave postupka od strane nadležnog državnog organa, najčešće državnog (javnog) tužioca (Videti šire: Škulić, Beograd: 2017: str. 673-674). Inače, načelo *ne bis in idem* se, prema članu 4. stavu 1. Protokola 7 sastoji u osnovi iz tri komponente: 1) oba postupka po svojoj prirodi moraju biti „krivična“ (*the two sets of proceedings must be criminal in nature*); 2) moraju se zasnivati na istim činjenicama (*they must concern the same facts*); 3) mora postojati dupliranje postupaka (*there must be duplication of the proceedings*). Imajući navedeno u vidu član 4. Protokola 7 izražava osnovno pravo koje garantuje da niko neće biti suđen ili kažnjen u krivičnom postupku za delo za koje je već pravosnažno osuđen ili oslobođen, tako da je ponovljivost suđenja ili kažnjavanja od centralnog značaja kod pravnog problema na koji se predmetni član odnosi i odgovor na pitanje kako treba posmatrati situacije u slučaju neuspele diverzije i pokretanja krivičnog postupka, gde mišljenja smo nema primene načela *ne bis in idem*.

1.1. Posredovanje (poravnanje) kao način skretanja sa klasičnog krivičnog postupka

Svi međunarodni instrumenti, kojima se propisuju osnovna prava i slobode maloletnika u sistemu maloletničkog pravosuđa, posebnu pažnju posvećuju "posredovanju", kao procesu koji pruža mogućnost da ispunjenjem određenih obaveza dođe do skretanja sa klasičnog krivičnog postupka. Posredovanja u krivičnom postupku prema maloletniku predstavlja oblik diverzije kojom se omogućava skretanje sa klasičnog krivičnog postupka i pruža mogućnost stranama u sukobu da same reše konflikt, a maloletnom učiniocu da prihvati odgovornost za učinjeno delo i otkloni u celosti ili delimično štetne posledice učinjenog dela. Inače, kao tehnika posredovanje podrazumeva dobrovoljan i poverljiv razgovor uz pomoć stručnog, posebno obučenog, neutralnog lica – posrednika, koji pomaže učesnicima da se snađu u sukobu, uspostave dijalog, da otvoreno razgovaraju o sukobu, razumeju međusobne razlike i s tim u vezi iskažu svoje interese i potrebe, razreše probleme i postignu dogovor o tome na koji način nastala šteta može realno da bude poravnata ili nadoknađena.

Posredovanje između maloletnog učinioca krivičnog dela i oštećenog je takođe i proces u kome nepristrasna treća strana (posrednik, medijator) pomaže oštećenom (žrtvi) i učiniocu krivičnog dela da komuniciraju i donesu odluku o mogućem načinu rešenja konflikta, nadoknade štete,... oko čega će se obe strane dogovoriti i postići obostrano prihvatljiv sporazum o predmetu sukoba, a sa istim se mora složiti državni (javni) tužilac za maloletnike.

Osnovni ciljevi posredovanja između maloletnog učinioca krivičnog dela i oštećenog su: 1) da se učesnici u konfliktu osnaže da ga sami razreše; 2) da dijalog bude jedini način kojim se

---

5 Zakon o ratifikaciji Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, izmenjene u skladu sa Protokolom broj 11, Protokola uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, Protokola broj 4 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda kojim se obezbeđuju izvesna prava i slobode koji nisu uključeni u Konvenciju i Prvi Protokol uz nju, Protokola broj 6 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda o ukidanju smrtne kazne, Protokola broj 7 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, Protokola broj 12 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i Protokola broj 13 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda o ukidanju smrtne kazne u svim okolnostima – EK, *Službeni list SCG - Međunarodni ugovori*, br. 9/2003, 5/2005 i 7/2005 - ispr.; *Službeni glasnik RS - Međunarodni ugovori*, br. 12/2010 i 10/2015.

---

dolazi do sporazuma i 3) da se strane u sukobu ohrabre da zajednički reše problem. Preduslovi za primenu posredovanja u krivičnim predmetima su da: 1) maloletni učinilac krivičnog dela prihvata odgovornost za svoje ponašanje koje se ogleda u konkretnom krivičnom delu, 2) da on nije prisiljen da učestvuje u ovom postupku, tj. da u njemu dobrovoljno učestvuje, i da 3) dobrovoljnost postoji i na strani oštećenog.

Putem posredovanja u maloletničko krivično pravo unosi se poseban diverzioni pristup zasnovan na principima restorativnog pravosuđa koje insistira na uspostavljanju ravnoteže pomućene krivičnim delom, odnosno sukobom, te popravljaju štete nanesene osobama u pitanju.

1.2. Osnovna načela posredovanja (poravnanja)

Posredovanje je postupak u kojem strane u konfliktu/sporu dobrovoljno, uz pomoć posrednika, pregovaraju u cilju postizanja sporazuma o rešenju konflikta/spora. Postupak posredovanja se sprovodi prema sledećim načelima: saglasnost, dobrovoljnost, poverljivost, hitnost, nepristrasnost, jednakost/ravnopravnost, kompetentnost, nenanošenje štete, zakonitost.

- Postupak posredovanja se sprovodi po izričito pribavljenoj *saglasnosti* strana u konfliktu/sporu. Strane potpisuju saglasnost o učešću u postupku, odnosno da prihvataju posredovavne, posrednika, načela postupka, pravila komunikacije.
- Takođe, postupak posredovanja se sprovodi *dobrovoljno*. Sve strane u postupku, uključujući i posrednika, u postupak posredovanja ulaze i izlaze dobrovoljno. Inicijalno datu saglasnost mogu povući strane u sporu i posrednik u svakoj fazi postupka, a posrednik obezbeđuje da strane u postupku u svakom trenutku imaju potrebne informacije za donošenje odluke.
- Postupak posredovanja je *povjerljiv*, odnosno obavezuje strane u postupku i posrednika da ne iznose informacije, predloge, sadržaj i rezultat pregovora, osim ako strane u pismenoj formi dogovore takvu mogućnost ili ako je to predviđeno zakonom ili ako to nalaže javni interes. To se odnosi na čitav postupak posredovanja, na informacije koje se razmijene na zajedničkim i odvojenim sastancima i na drugi način, kao i u odnosu na druge postupke i javnost. Takođe, ako se postupak posredovanja završi neuspešno, sve što je u toku postupka iskazano je poverljivo i bez uticaja na tok eventualnog sudskog postupka. Postupku posredovanja mogu da prisustvuju samo strane u konfliktu/sporu, njihovi zakonski zastupnici, odnosno punomoćnici, kao i treća lica, uz saglasnost strana i posrednika.
- Postupak posredovanja je *hitan* i mora se završiti u najkraćem roku. Samo na taj način onemogućava se da posredovanje doprinese trajanju ili produbljivanju konfliktnog odnosa između maloletnog učinioca krivičnog dela i žrtve, kao i da se u slučaju nepostizanja sporazuma dovede u pitanje ostvarivanje prava strana u postupku.
- Postupak posredovanja obezbeđuje *nepristrasnost* u odnosu na strane u sporu i neutralnost u odnosu na ishod postupka. Posrednik pruža pomoć u traženju rešenja koje je prihvatljivo za obe strane, ne nudi (ne nameće) rešenja. Takođe, sme da daje (pravne) informacije, ali ne sme da daje (pravne) savete.

- U postupku posredovanja strane su *jednake/ravnopravne*, jednako su važne i imaju jednaka prava, jednaku mogućnost učešća, zastupanja, upućivanja na službe za podršku i pomoć. Posrednik jednako poštuje strane u postupku, njihove stavove i obezbeđuje jednakost njihovih pregovaračke pozicije.
- Postupak posredovanja vode *kompetentni* posrednici, koji su stručne, ugledne osobe, obučene za posrednički posao, njihov rad se supervizira-nadzire radi unaprjeđenja stručnosti i kvaliteta rada.
- Postupak posredovanja obezbeđuje *nenanošenje štete* stranama u konfliktu/sporu, na način da posrednik posebno vodi računa o nasilju koje se između strana desilo, dešava ili bi se moglo desiti u budućnosti, odnosno kako to može da utiče na pregovaračke pozicije strana i da li je u datim okolnostima postupak posredovanja primereni način rešavanja konflikta/spora. Posrednik prekida postupak posredovanja kada proceni da dalje posredovanje ne bi bilo u najboljem interesu maloletnika i žrtve.

Sve što se u postupku posredovanja dešava mora da bude u skladu sa zakonom. Sporazum koji se potpisuje u postupku posredovanja ima značaj sudske nagodbe i ako u posredovanju nije učestvovao državni (javni) tužilac za maloletnike on mora da verifikuje sporazum ako je u skladu sa zakonom.

2. Odabrani međunarodni instrumenti i promovisanje principa "skretanja" sa klasičnog krivičnog postupka

Osnovni obavezujući međunarodni ugovor (čija je zemlja ugovornica i Republika Srbija) koji se detaljno bavi pitanjem prava deteta u sukobu sa zakonom *Konvencija o pravima deteta* ("Konvencija") i promovise primenu diverzionih modela (mehanizama) s obzirom da oni predstavljaju brzu reakciju na učinjeno delo kojom se izbegavaju negativne posledice krivičnog postupka kao i stigma koju za sobom povlače osuda i sankcija, što takođe utiče na postupak reintegracije deteta u lokalnu sredinu.⁶

U skladu sa *Konvencijom* primenu diverzionih modela (mehanizama) treba razmotriti u svim slučajevima osim kada bezbednost društvene zajednice, usled vršenja težih krivičnih dela, nalaže vođenje redovnog krivičnog postupka.⁷ Državama članicama je ostavljeno diskreciono pravo za kreiranje diverzionih mehanizama – mera i programa pri čemu je važno obezbediti poštovanje i zaštitu ljudskih prava deteta. U skladu sa navedenim Komitet za prava deteta doneo je i *Opšti komentar br. 24 (2019) Komiteta za prava deteta o pravima deteta u sistemu*

6 Kada je reč o krivičnopravnoj zaštiti, onda se u našem krivičnom pravu na onu kategoriju lica koja se u Konvenciji označava pod pojmom "dete - osoba do navršene osamnaeste godine" koristi termin "maloletno lice", dok se izraz "dete" u nekim nekim inkriminacijama u Krivičnom zakoniku koristi za lica koje nije navršilo 14 godina. Krivični zakonik Republike Srbije u članu 112. stav 8. navodi da se detetom smatra lice koje nije navršilo 14 godina. Pored toga, u članu 112. stav 9. istaknuto je da se maloletnikom smatra lice koje je navršilo 14 godina, a nije navršilo 18 godina, dok je u članu 112. stav 10. navedeno da se maloletnim licem smatra lice koje nije navršilo 18 godina. Dakle, pojam maloletnog lica iz člana 112. stav 10. Krivičnog zakonika praktično odgovara pojmu deteta iz člana 1. Konvencije o pravima deteta. Ali, položaj deteta i položaj maloletnog lica koje je navršilo 14 godina života u našem krivičnom pravu značajno se razlikuju, budući da dete nije krivičnopravno odgovorno, dok lice koje je navršilo 14 godina života krivičnopravno odgovara iako je mlađe od 18 godina.

7 *The United Nations and Juvenile Justice: A Guide to International Standards and Best Practice, loc. cit, supra*, n. 12, IV, para. 168.

---

*pravosuđa po meri deteta*⁸ kojim predviđa da država članica treba da obezbedi široki spektar mera kako bi se osiguralo da se sa decom postupa na način koji je proporcionalan okolnostima i učinjenom delu, a za njihovu dobrobit, što obuhvata jasno izrađene raznovrsne programe koji se sprovode u društvenoj zajednici, koji podrazumevaju, pre svega, jačanje mreže podrške detetu u porodici i zajednici, a mogu obuhvatiti staranje, savetovanje i nadzor, programe za školovanje, stručno osposobljavanje i druge mere. Komitet u tački 18 *Opšteg komentara br. 24 (2019)* posebno naglašava da:

- Diverzione mere treba koristiti samo onda kada postoje ubedljivi dokazi da je dete počinilo predmetno delo, kada ono slobodno i dobrovoljno priznaje svoju odgovornost, bez zastrašivanja i pritiska, dok se ovo priznanje neće upotrebiti protiv njega u bilo kom budućem sudskom postupku;
- Slobodni i dobrovoljni pristanak deteta na diverzionu meru treba da se zasniva na adekvatnim i specifičnim informacijama o prirodi, sadržaju i trajanju mere, kao i na razumevanju posledica nesaradnje ili neispunjavanja diverzione mere;
- Zakon treba da propisuje slučajeve u kojima je upotreba diverzione mere moguća, a odgovarajuće odluke policije, tužilaca i/ili drugih službi trebalo bi da budu zakonski regulisane i podložne ponovnom razmatranju. Sva službena lica i akteri države koji učestvuju u diverzionom postupku trebalo bi da prođu kroz odgovarajuću obuku i da dobiju odgovarajuću podršku;
- Detetu se daje prilika da zatraži pravnu, ili drugu odgovarajuću pomoć u pogledu diverzione mere koju su mu ponudili nadležni organi, kao i mogućnost ponovnog razmatranja mere;
- Diverzione mere ne bi trebalo da uključuju lišenje slobode;
- Rezultat izvršenja diverzione mere trebalo bi da ima definitivno i konačno zatvaranje slučaja. Iako se poverljivi podaci o diverzionoj meri mogu čuvati u administrativne, revizorske, istražne i istraživačke svrhe, ne treba ih posmatrati kako krivične osude, niti bi trebalo da za posledicu imaju upis deteta u krivičnu evidenciju.

Pored *Konvencije o pravima deteta i Opšteg komentara br. 24 (2019)* Komiteta za prava deteta o pravima deteta u sistemu pravosuđa po meri deteta, postoje i drugi formalnopravno neobavezujući dokumenti koji su važni za postavljanje standarda u ovoj oblasti i zajedno sa *Konvencijom i Opštim komentarom br. 24 (2019)* Komiteta za prava deteta čine obuhvatan pravni okvir u vezi sa položajem dece u sukobu sa zakonom. Prvo, to su *Standardna minimalna pravila UN za maloletničko pravosuđe (Pekinška pravila)*, usvojena od strane Generalne skupštine UN 1985. godine, koja daju smjernice za razvoj specifičnog i zasebnog sistema maloletničkog pravosuđa, postavljaju minimalne standarde i predstavljaju model za države članice za pravično i humano postupanje sa decom učiniocima krivičnih dela.⁹ Ova pravila predviđaju da je potrebno, kada god je to moguće, razmotriti mogućnost da se predmeti rešavaju bez pribe-

---

8 Opšti komentar br. 24(2019) o pravima deteta u sistemu pravosuđa po meri deteta kojim se menja Opšti komentar br. 10(2007) (*Committee on the Rights of the Child General Comment No. 24 (2019), replacing General Comment No. 10 (2007) on children's rights in juvenile justice, Geneva, 18 September 2019*)

9 *The United Nations and Juvenile Justice: A Guide to International Standards and Best Practice, loc. cit, supra, n. 12, II, st. 34.*

---

gavanja formalnom suđenju pred nadležnim organima.¹⁰ Odstupanju može da se pribjegne u bilo kojoj fazi postupka odlučivanja policije, tužilaštva i suda, a ova mera ne mora da bude ograničena na "sitne" slučajeve.¹¹ Za odstupanje mora da se obezbedi saglasnost deteta i njegovih roditelja ili staratelja, uz vođenje računa o smanjivanju rizika od prisile i zastrašivanja kako dete ne bi ovu odluku dalo pod pritiskom.¹² Konačno, u cilju što bolje primene diverzionih mera, *Pekinška pravila* preporučuju stvaranje realnih programa za postupanje sa decom u lokalnoj zajednici, kao što su privremeni nadzor i usmeravanje, obeštećenje i naknada štete žrtvama.¹³

Smernice UN za prevenciju maloletničke delinkvencije ("Rijadske smjernice"), usvojene od strane Generalne skupštine UN 1990. godine, za razliku od "Pekinških pravila" koja se bave položajem dece koja su već došla u sukob sa zakonom, fokus stavljaju na prevenciju, odnosno ranu zaštitu i preventivne intervencije koje se bave decom u situacijama socijalnog rizika. One naglašavaju diverzioni i nepunitivni pristup prilikom bavljenja ranom zaštitom i prevencijom antisocijalnog ponašanja dece, usmjeravajući se na uzroke socijalnog rizika, kao što su odnosi u porodici, socio-ekonomske prilike u kojima dete živi, zdravlje, obrazovanje, ometenosti u razvoju i slično, s obzirom da višestruke deprivacije vode većem riziku delinkventnog ponašanja.¹⁴ Posebno su značajne zato što preporučuju državama da deci daju aktivnu ulogu u procesu integracije i kreiranju preventivnih intervencija.

Standardna minimalna pravila UN za mjere alternativne institucionalnom tretmanu ("Tokijska pravila"), usvojena od strane Generalne skupštine UN 1990. godine, promovišu mere koje predstavljaju alternativne institucionalnim mjerama, kao i predkrivične diverzione programe za decu u sukobu sa zakonom.

Na nivou Evropske unije ("EU"), *Povelja o osnovnim pravima u EU* ("Evropska povelja"), koja je stupila na snagu 2009. godine kao deo Lisabonskog sporazuma, u jedinstvenom dokumentu kodifikuje osnovna prava koja se štite u EU. Odredbom čl. 24 učvršćene su odredbe Konvencije tako što je propisano pravo deteta da slobodno izrazi svoje mišljenje i da ono bude uzeto u obzir u skladu sa godinama i stepenom zrelosti deteta, kao i da najbolji interesi deteta treba da budu od prvenstvenog značaja prilikom odlučivanja, a odredbe člana 47, 48 i 49 propisuju pravo na pravično suđenje. Pored Evropske povelje, u ovoj oblasti je značajno nekoliko važnih EU direktiva kao što su Direktiva o pravu na tumačenje i prevođenje,¹⁵ Direktiva o pravu na informacije¹⁶ i Direktiva o pravu na pristup advokatu u krivičnom postupku.¹⁷

Konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda ("Evropska konvencija"), usvojena pod okriljem Saveta evrope 1950. godine, na samo dva mesta se direktno bavi decom u sukobu sa zakonom, i to u vezi sa pravom na slobodu i bezbednost ličnosti gde je predviđeno da maloletno lice može biti lišeno slobode na osnovu zakonite odluke u svrhu vaspitnog nadzora ili radi privođenja nadležnom organu,¹⁸ kao i u vezi sa pravom na pravično suđenje gde je predviđeno da se štampa i javnost mogu isključiti s celog ili dela suđenja, između ostalog, kada to

---

10 *Ibid.*, pravilo 11 (1)

11 *Ibid.*, pravilo 11 (2)

12 *Ibid.*, pravilo 11 (3)

13 *Ibid.*, pravilo 11 (4)

14 *The United Nations and Juvenile Justice: A Guide to International Standards and Best Practice*, loc. cit, supra, n. 12, II st. 50

15 Direktiva 2010/64/EU Evropskog parlamenta i Saveta o pravu na tumačenje i prevođenje u krivičnim postupcima (SL L 280, 2010)

16 Direktiva 2012/13/EU Evropskog parlamenta i Saveta o pravu na informacije u krivičnom postupku (SL L 142, 2012)

17 Direktiva 2013/48/EU Evropskog parlamenta i Saveta o pravu na pristup advokatu u krivičnom postupku (SL L 294, 2013)

18 Konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, čl. 5 st. 1 (d)

---

zahtevaju interesi maloletnika.¹⁹ Iako, Evropska konvencija ne sadrži mnogo odredaba koje se bave pravima deteta u sukobu sa zakonom, Evropski sud za ljudska prava (Evropski sud) je u svojoj bogatoj sudskoj praksi, u slučajevima odlučivanja o navodnim kršenjima prava deteta u pravosudnom sistemu, tumačio Evropsku konvenciju u kontekstu drugih instrumenata, specifičnih za prava deteta i to najčešće Konvencije o pravima deteta i *Pekinških pravila*.²⁰ Sa druge strane odluke Evropskog suda vezane za primenu načela *ne bis in idem*, su od ogromnog značaja i za sistem maloletničkog pravosuđa, pogotovo u zemljama koje još uvek, poput naše, imaju dva paralelna sistema prekršajne i krivičnopravne reakcije prema maloletnicima, odnosno tumačenja veze i primene diverzionih modela i načela *ne bis in idem* i u sistemu maloletničkog pravosuđa.

Pored Evropske konvencije, Savet evrope je usvojio i preporuke koje su važne za prava deteta u sukobu sa zakonom. To su, prije svega, *Preporuka o novim načinima rešavanja problema maloletničke delinkvencije i ulozi maloletničkog pravosuđa*²¹ i *Preporuka o evropskim pravilima za maloletne učinioce koji podležu sankcijama ili merama*.²² Dok se prva zalaže za pristup vaspitanja umesto kažnjavanja dece u sukobu sa zakonom, prevenciju i reintegraciju, minimalnu intervenciju, korišćenje diverzionih mera i davanje prvenstva alternativama lišenju slobode, druga Preporuka daje državama članicama detaljne smjernice o tome na koji način treba izvršavati sankcije i mere prema deci učiniocima krivičnih dela.

Još jedan veoma važan dokument, nastao kao deo pokreta Saveta evrope za stvaranje pravosuđa po meri deteta, su *Smernice Komiteta ministara SE o pravosuđu po meri deteta*, usvojene 2010. godine. Ove smernice su zasnovane na *Evropskoj konvenciji* i bogatoj sudskoj praksi Evropskog suda, ali i drugim važnim preporukama, izveštajima i dokumentima nastalih pod okriljem Saveta evrope. Smernice daju detaljne preporuke državama članicama o pravima i potrebama dece u pravosudnom sistemu, ukazujući na važnost poštovanja prava deteta na participaciju, informisanje, zastupanje, zaštitu privatnog i porodičnog života, integriteta i dostojanstva ličnosti i drugih važnih prava.²³

3. Vaspitni nalozi i načelo *ne bis in idem* maloletničkom krivičnom pravu u Srbiji

Zakonik o krivičnom postupku (ZKP),²⁴ u članu 4. definiše načelo „*Ne bis in idem*“, i propisuje da: „*Niko ne može biti gonjen za krivično delo za koje je odlukom suda pravnosnažno oslobođen ili osuđen ili za koje je optužba pravnosnažno odbijena ili je postupak pravnosnažno obustavljen. Pravnosnažna sudska odluka ne može biti izmenjena na štetu okrivljenog*“. Iz citiranih odredaba jasno je da je u pravu Srbije isključeno ponovno postupanje u nekoj krivičnoj stvari ukoliko je u konkretnom slučaju odlučeno pravnosnažnom sudskom odlukom. Problem je, međutim, što navedena odredba ne prepoznaje situaciju kada je javni tužilac postupao po načelu opor-

---

19 *Ibid.*, čl. 6 st. 1

20 Kilkelly, U., 'The Best of Both Worlds for Children's Rights? Interpreting the European Convention on Human Rights in the Light of the UN Convention on Human Rights in the Light of the UN Convention on the Rights of the Child', 2 *Human Rights Quarterly* 23, 2001, 311.

21 Rec(2003)20, 2003

22 Rec(2008)11, 2008

23 Smernice Komiteta ministara SE o pravosuđu po meri deteta, 2010, Deo I – Obim i svrha

24 Zakonik o krivičnom postupku – ZKP, *Službeni glasnik RS*, br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 i 35/2019.

---

tuniteta krivičnog gonjenja, jer bi i u toj situaciji, mišljenja smo, trebalo da važi načelo *ne bis in idem* (kako prema punoletnim, tako i prema maloletnim učiniocima krivičnih dela). Navedeno je naročito problematično ukoliko je primenjen uslovni oporunitet krivičnog gonjenja. Eventualno, po mišljenju nekih autora "veoma širokim tumačenjem člana 1 *Zakonika o krivičnom postupku*, koji između ostalog, propisuje i da je pravično vođenje krivičnog postupka, jedan od deklariranih ciljeva *Zakonika*, mogao bi se izvesti zaključak da javni tužilac ni formalno nema pravo da ponovo krivično goni lice u pogledu kojeg je prethodno krivična prijava odbačena jer je javni tužilac postupio po načelu oporuniteta krivičnog gonjenja, ali bi svakako bilo daleko bolje da se ovo pitanje i formalno uredi odgovarajućom striktnom normom u *Zakoniku o krivičnom postupku*" (Škulić, 2017, str. 673).

Vaspitni nalozi kao mere *sui generis* uvedene su u krivično zakonodavstvo Republike Srbije *Zakonom o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica* 2005. godine, a primenjuju se od 1. januara 2006. godine. *Zakonom o maloletnicima* je ustanovljeno pet vaspitnih naloga od kojih tri, može primeniti javni tužilac za maloletnike u predistražnom postupku, a na njegovu inicijativu svih pet sudija za maloletnike u pripremnom postupku.

Uslovi za primenu jednog ili više vaspitnih naloga jesu: 1) da se radi o krivičnom delu za koje je propisana kazna zatvora do pet godina ili novčana kazna, 2) priznanje krivičnog dela od strane maloletnika i 3) i njegov odnos prema krivičnom delu i oštećenom. Za primenu ovih "parasankcija", a prevashodno vaspitnog naloga poravnanje sa oštećenim, od posebnog je značaja treći uslov. U tom smislu potrebno je da maloletnik pokaže određenu svest u odnosu na delo i njegove posledice i da izrazi kajanje i razumijevanje položaja oštećenog čije je neko pravo ili dobro krivičnim delom povređeno ili ugroženo.

3. 1. Vrste i svrha vaspitnih naloga

Kao što smo već ukazali *Zakonom o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica* ustanovljeno je pet vaspitnih naloga (čl. 5. ZM):

- 1) poravnanje sa oštećenim kako bi se nadoknadom štete, izvinjenjem, radom ili na bilo koji drugi način otklonile, u celini ili delimično, štetne posledice dela,
- 2) redovno pohađanje škole ili redovno odlaženje na posao;
- 3) uključivanje, bez naknade, u rad humanitarnih organizacija ili poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja;
- 4) podvrgavanje odgovarajućem ispitivanju i odvikavanju od zavisnosti izazvane upotrebom alkoholnih pića ili opojnih droge,
- 5) uključivanje u pojedinačni ili grupni tretman u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi ili savetovalištu.

Budući da vaspitni nalog nema represivni karakter, nego da mu je osnovna svrha da utiče na pravilan razvoj maloljetnika i jačanje njegove lične odgovornosti kako ubuduće ne bi činio krivična dela, moguća primena jednog ili više vaspitnih naloga prema maloletnom učiniocu

---

krivičnog dela. Uzimajući u obzir uslove za izricanje vaspitnih naloga, kao i vrste vaspitnih naloga, može se zapaziti da je odlučujuća uloga maloletnika u realizaciji vaspitnih naloga (izuzimajući poravnanje sa oštećenim gde je taj odnos dvostran) i da oni maloletnika stavljaju u sam centar odlučivanja, jer bez njegovog dobrovoljnog prihvatanja vaspitnog naloga (jednog ili više) i davanja saglasnosti njegovih roditelja nema ni primene vaspitnog naloga.

Upravo je i smisao uvođenja vaspitnih naloga u maloletničko zakonodavstvo stavljanje maloletnika u položaj i situaciju subjekta koji se informiše, odlučuje i prihvata obavezu da nalog ostvari, u opštem, a pre svega u sopstvenom najboljem interesu (Stevanović, I., Pavićević, O., Beograd: 2015, str. 304). Navedeno predstavlja i u punoj meri ostvarivanja koncepta po kome maloletnik postaje subjekt pravne zaštite i nosilac prava na zaštitu, a što predstavlja jedan od osnovnih postuplata koncepta "pravde po meri deteta". Imajući navedeno u vidu i sam zakon kao svrhu vaspitnih naloga postavlja nepokretanje krivičnog postupka ili njegovo obustavljanje, a sve sa ciljem da se primenom vaspitnih naloga utiče na razvoj maloletnika i jačanje njegove lične odgovornosti kako ubuduće ne bi činio krivična dela (čl. 6. ZM).

3.2. Vaspitni nalozi kao mere sui generis u funkciji uslovljenog oportuniteta

U skladu sa međunarodnim standardima i zakonodavac Republike Srbije želeo je da stavi maloletnog učinioca krivičnog dela u položaj subjekta koji "procenjuje" ima pravo da bude informisan, odlučuje i prihvata da preuzme odgovornost priznanjem da je učinio krivično delo. Ako maloletnik prihvati takvu vrstu odgovornosti, u opštem ali prvenstveno u sopstvenom najboljem interesu (Kjurski, J., Beograd: 2019, str. 621) i ispunji vaspitni nalog javni tužilac za maloletnike odbaciće krivičnu prijavu i to upravo primenom načela oportuniteta (čl. 58 ZM). U ovakvoj situaciji zakonom je ustanovljeno da okončanje diverzione procedure rezultira donošenjem odluke po krivičnoj prijavi i dozvoljava primenu načela *ne bis in idem*. U protivnom, ukoliko maloletnik ne izvrši preuzeti vaspitni nalog, javni tužilac za maloletnike će pokrenuti krivični postupak prema njemu podnošenjem zahteva za pokretanje pripremnog postupka.

Pored ove mogućnosti na inicijativu javnog tužioca za maloletnike o primeni vaspitnih naloga može odlučiti i sudija za maloletnike u pripremnom postupku, uz važno ograničenje da maksimalna primena vaspitnih naloga može trajati do 6. meseci (čl. 8. st. 2 ZM). Prilikom izbora vaspitnog naloga nadležni javni tužilac za maloletnike i sudija za maloletnike uvek će sagleđati u celini interes maloletnika i oštećenog. I kao što smo već ukazali suština primene vaspitnog naloga i njegovo prihvatanje od strane maloletnika (kao i oštećenog ukoliko se radi o vaspitnom nalogu: "poravnanje sa oštećenim kako bi se nadoknadom štete, izvinjenjem, radom ili na bilo koji drugi način otklonile, u celini ili delimično, štetne posledice dela") nije u kažnjavanju, već u jačanje njegove lične odgovornosti kako ubuduće ne bi činio krivična dela, prepoznavanju potreba maloletnika, pružanju maloletniku mogućnost da prihvati određeni sistem vrednosti, a sa druge strane u velikoj meri i promenjena uloga oštećenog i to u smislu njegovog aktivnog uključivanja u primenu pojedinih vaspitnih naloga.

Da bi navedeno bilo moguće ostvariti od izuzetnog značaja je i sam izbor jednog ili više vaspitnih naloga, odnosno mogućnost da se oni u konkretnoj lokalnoj zajednici i primene prema maloletniku. U tom pogledu neophodna je i saradnja sa njegovim roditeljima (odnosno zakonskim zastupnikom) i nadležnim organom starateljstva (čl. 8. st. 3 ZM), odnosno cele lokalne zajednice. Nažalost, "Pravilnik o primeni vaspitnih naloga" kojim su sva navedena pitanja tre-

---

bala da budu preciznije regulisana i čije je donošenje predviđeno samim zakonom još uvek, i nakon šesnaest godina primene ovog zakona, nije donet. Navedeno je u praksi, pogotovo u prvim godinama primene zakona, dovelo do toga da "nadležni javni tužioci i sudije za maloletnike prilično oklevaju da vaspitne naloge određuju samo na temelju postojećih zakonskih normi a bez podzakonskog akta na čije donošenje upućuje sam zakon" (Škulić, M., Beograd, str. 381).

Ono što možemo konstatovati, a imajući u vidu: "Analiza uticaja Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica u periodu od 2006. do 2020. godine" (Analiza) koju je sačinio stručni tim Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja je da pored nedovršenog normativnog okvira, neposredne probleme u primeni predstavlja i podela nadležnosti između pravosudnog i sektora socijalne zaštite što sprečava adekvatno planiranje budžeta i obezbeđivanje dovoljnih sredstava za stvaranje uslova i primenu svih vaspitnih naloga na celoj teritoriji Republike Srbije (Stevanović, I., Vujić, N., Beograd: 2018, str. 191-194), odnosno činjenice da dok traje određena projektna podrška koju realizuju pojedine međunarodne organizacije ili Evropska komisija tada beležimo i povećanu primenu vaspitnih naloga jer se povećava u konkretnim situacijama i broj pružaoca usluga (Cerović, I., Beograd: 2018. str. 262-166; Cerović, I., Brašić, K., Beograd: 618-624). Sa druge strane prema rezultatima studije o praćenju ishoda sprovođenja vaspitnih naloga, maloletnici pozitivno ocenjuju svoja iskustva i većinu vaspitnih naloga prepoznaju kao nešto korisno (Đamonja Ignjatović, T., Hrnčić, J., Beograd: 2017, 59-78) i zato nas posebno zabrinjava opadajući trend primene vaspitnog naloga poravnanja sa oštećenim, dok trend rasta primene uključivanja bez naknade u humanitarni rad nije praćen srazmerno pozitivnom ocenom profesionalaca o kapacitetima za primenu ovog vaspitnog naloga u praksi (Analiza, Beograd: 2021: str. 41).

Zaključak

Upotreba diverzionih modela postupanja u odnosu na maloletne učinioce krivičnih dela, jedan je od osnovnih postulata međunarodnih standarda u ovoj oblasti. U tom smislu, pred nacionalna zakonodavstva, pored ostalih, postavljaju se i zahtevi: "da diverzionih mehanizmi budu predviđeni u nacionalnom zakonodavstvu i precizno uređeni zakonom", kao i "da okončanje diverzione procedure rezultira donošenjem odluke po krivičnoj prijavi i dozvoljava primenu načela *ne bis in idem*.

Imajući sve navedeno u vidu, jasno je da maloletničko krivično zakonodavstvo Republike Srbije u velikoj meri ispunjava uslov "da je diverziono postupanje prepoznato i precizno uređeno zakonom", i da obuhvata relativno širok krug krivičnih dela (čak i težih), imajući u vidu propisanu kaznu zatvora do pet godina kao zakonsku granicu. Ovlašćenja za donošenje odluke poverena su nadležnom javnom tužiocu, odnosno sudiji za maloletnike, ali ne i policajcu za maloletnike. Diverzionih model uključuje elemente medijacije i rezultira mogućnošću primene načela *ne bis in idem*. Maloletnik ima pravo na branioca po službenoj dužnosti, informacije o uslovima i pravnim posledicama primene diverzionih modela, ali i da odbije poravnanje ili primenu vaspitnog naloga.

Imajući sve navedeno u vidu, može se zaključiti da je sistem diverzionih modela uspostavljen Zakonom o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica u velikoj meri usklađen sa relevantnim međunarodnim standardima u oblasti pravde po meri

---

deteta, ali da treba raditi na proširenju kruga krivičnih dela za koja je moguća primena ovog instituta, proširenju liste vaspitnih naloga koje je moguće primeniti i davanju ovlašćenja nadležnom tužiocu da pre početka krivičnog postupka u predistražnoj fazi ima mogućnost primene svih vaspitnih naloga.

Takođe, mišljenja smo da je neophodno zaokružiti normativni okvir i izmenama i dopunama sadašnjeg Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica, ili donošenjem novog zakona, odredbe o primeni vaspitnih naloga uključiti u zakonski tekst, odnosno doneti "Pravilnik o primeni vaspitnih naloga", ako se zakonodavac odluči za takvo rešenje.

Literatura

1. Cerović, I. (2018) "Primena vaspitnih naloga u kontekstu reforme sistema pravosuđe po meri deteta u Republici Srbiji", u: Stevanović, I. (ur.) *Pravda po meri deteta*, Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, str. 255-269.
2. Cerović, I., Brašić, K. (2016) "Iskustva pilotiranja vaspitnih naloga kao diverzionih mehanizama u Srbiji u kontekstu međunarodnog prava", *Evropske integracije i kazneno zakonodavstvo (Poglavlje 23 - norma, praksa i mere harmonizacije)*, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu & INTERMEX, str. 610- 624.
3. Karić, T., Protić, S., Kolaković-Bojović, M., Paraušić, A., Drndarević, N. (2021) "Analize uticaja Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica u periodu od 2006. do 2020. godine", Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
4. Kilkelly, U. (2011) "The Best of Both Worlds for Children's Rights? Interpreting the European Convention on Human Rights in the Light of the UN Convention on Human Rights in the Light of the UN Convention on the Rights of the Child", *2 Human Rights Quarterly* 23.
5. Kjurski, J. (2019) "Maloletnička delinkvencija i krivičnopravne mere suprostavljanja", u: Bejatović, S. (ur.) *Izмене u krivičnom zakonodavstvu i statusu nosilaca pravosudnih funkcija i adekvatnost državne reakcije na kriminalitet (međunarodni pravni standardi i stanje u Srbiji)*, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu & INTERMEX, str. 603-624.
6. Stevanović, I. (1995) "Alternativne krivične sankcije prema maloletnicima", u: *Aktuelna pitanja maloletničke delinkvencije i mere za obezbeđivanje prisustva okrivljenog u krivičnom postupku*, Kopaonik: Zbornik Srpskog udruženja za krivično pravo.
7. Stevanović, I., Pavićević, O. (2015) "Rizična ponašanja dece i mladih - rizik i otpornost" u: Stevanović, I. (ur.) *Maloletnici kao učinioci i žrtve krivičnih dela i prekršaja*, Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
8. Stevanović, I. (2016) "Reforma maloletničkog pravosuđa u svetlu procesa pridruživanja Srbije Evropskoj uniji", u: Bejatović, S. (ur.) *Evropske integracije i kazneno zakonodavstvo (Poglavlje 23 - norma, praksa i mere harmonizacije)*, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu & INTERMEX, str. 589-598.
9. Stevanović, I., Vujić, N. (2018) "Maloletni učinioci krivičnih dela i alternativne krivične sankcije", u: Bejatović, S. (ur.) *Alternativne krivične sankcije*, Beograd: Misija OEBS u Srbiji, str. 187-198.
10. Đamonja- Ignjatović, T., Hrnčić, J. (2017) "Praćenje ishoda sprovođenja vaspitnih naloga za mlade u sukobu sa zakonom", *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja*, br. 1. str. 59-78.

-
11. Škulić, M. (2011) *Maloletničko krivično pravo*, Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
  12. Škulić, M. (2017) *Ne bis in idem*, *Pravni život*, br. 9, str. 661-697.
  13. Škulić, M. (2020) *Komentar zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica*, Beograd: "Službeni glasnik".
  14. Zakon o ratifikaciji Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, izmenjene u skladu sa Protokolom broj 11, Protokola uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, Protokola broj 4 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda kojim se obezbeđuju izvesna prava i slobode koji nisu uključeni u Konvenciju i Prvi Protokol uz nju, Protokola broj 6 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda o ukidanju smrtne kazne, Protokola broj 7 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, Protokola broj 12 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i Protokola broj 13 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda o ukidanju smrtne kazne u svim okolnostima – EK, *Službeni list SCG - Međunarodni ugovori*, br. 9/2003, 5/2005 i 7/2005 - ispr.; *Službeni glasnik RS - Međunarodni ugovori*, br. 12/2010 i 10/2015.
  15. Zakonik o krivičnom postupku – ZKP, *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 i 35/2019.
  16. Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica, *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 85/2005.
  17. *Konvencija o pravima deteta* (Rezolucija Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 44/25), 1990.
  18. Direktiva 2010/64/EU Evropskog parlamenta i Saveta o pravu na tumačenje i prevođenje u krivičnim postupcima (SL L 280, 2010).
  19. Direktiva 2012/13/EU Evropskog parlamenta i Saveta o pravu na informacije u krivičnom postupku (SL L 142, 2012)
  20. Direktiva 2013/48/EU Evropskog parlamenta i Saveta o pravu na pristup advokatu u krivičnom postupku (SL L 294, 2013).
  21. Opšti komentar br. 24(2019) o pravima deteta u sistemu pravosuđa po meri deteta kojim se menja Opšti komentar br. 10(2007) (*Committee on the Rights of the Child General Comment No. 24 (2019), replacing General Comment No. 10 (2007) on children's rights in juvenile justice, Geneva, 18 September 2019*).
  22. Standardna minimalna pravila Ujedinjenih nacija za maloletničko pravosuđe (Pekinška pravila) (*United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice ("The Beijing Rules") Adopted by General Assembly resolution 40/33 of 29 November 1985*).

-
23. Standardna minimalna pravila za tretman osuđenih lica (*Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners, Adopted by the First United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, held at Geneva in 1955, and approved by the Economic and Social Council by its resolutions 663 C (XXIV) of 31 July 1957 and 2076 (LXII) of 13 May 1977*).
  24. Smernice Saveta Evrope o pravdi po meri deteta (*Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child friendly justice (Adopted by the Committee of Ministers on 17 November 2010 at the 1098th meeting of the Ministers' Deputies*).
  25. Smernice za delovanje na decu u sistemu krivičnog pravosuđa, preporučene Rezolucijom Ekonomskog i socijalnog saveta 1997/30 od 21. jula 1997 (*Guidelines for Action on Children in the Criminal Justice System, Recommended by Economic and Social Council resolution 1997/30 of 21 July 1997*).
  26. Standardna minimalna pravila Ujedinjenih nacija za mere alternativne institucionalnom tretmanu, (Tokijska pravila), Usvojena rezolucijom Generalne skupštine 45/110 od 14. decembra 1990. godine (*United Nations Standard Minimum Rules for Non-custodial Measures (The Tokyo Rules) Adopted by General Assembly resolution 45/110 of 14 December 1990*).
  27. Pravila Ujedinjenih nacija o zaštiti maloletnika lišenih slobode (*United Nations Rules for the Protection of Juveniles Deprived of their Liberty, Adopted by General Assembly resolution 45/113 of 14 December 1990*).
  28. Smernice UN za prevenciju maloletničke delinkvencije (Rijadske smernice), Rezolucija GS 45/112, usvojena 14. decembra 1990. na 68. plenarnom zasjedanju (*United Nations Guidelines for the Prevention of Juvenile Delinquency (The Riyadh Guidelines) Adopted and proclaimed by General Assembly resolution 45/112 of 14 December 1990*).